

A figyelemmel kapcsolatos konstruálási műveletek szerepe *Trianon* konceptualizálásában

1. Bevezetés

1.1. A trianoni békeszerződés

A trianoni békeszerződést az első világháború után írták alá Magyarország és a szövetséges hatalmak képviselői 1920. június 4-én Franciaországban a párizsi Nagy-Trianon palotában. A dokumentum az Osztrák–Magyar Monarchia egyik utódállamaként létrejövő Magyarország politikai helyzetét határozta meg, illetve az ország új határait szabályozta. A béke aláírása súlyos politikai, gazdasági, társadalmi és etnikai következményekkel járt Magyarországra nézve. A trianoni békeszerződésben a győztes hatalmak a történelmi Magyarország területét, amely Horvát-Szlavóniával 325 411 km², nélküle 282 870 km² volt, 93 072 km²-re csökkentették. Az elcsatolt területeken Ausztria, Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia osztozott. A békekötés eredményeként tehát Magyarország elvesztette területének 70%-át. A területvesztés következtében az ország lakosainak száma is drasztikusan, 20,9 millióról 7,6 millió lakosra csökkent. 1920-tól tehát a magyarság egyharmadának kellett szembesülnie azzal a ténnyel, hogy többé már nem Magyarország határain belül él. Bár a szerződés aláírását megelőző béketárgyalásokon a magyar delegáció tagjai – a Woodrow Wilson-i alapelvekkel összhangban – a nemzetek önrendelkezési joga mellett érveltek, az antant képviselői nem vették figyelembe a magyar követeléseket, azaz az esetek többségében nem rendeltek el népszámlálást. A szerződés nemcsak Magyarország új határait szabályozta, hanem azt is előírta, hogy az ország nem rendelkezhet flottával, valamint 35 000 fős-nél nagyobb hadsereggel. A győztes hatalmak továbbá jelentős kártérítési összeg fizetésére kötelezték az országot, mivel Magyarország és szövetségesei súlyos veszteségeket és károkat okoztak az antanthatalmaknak (Romsics 2001).

1.2. A kutatás célja

1920 óta a *Trianon* fogalom szerves része a magyar kultúrának. Az eltelt évtizedek során a magyar emberek különböző módokon konceptualizálták és konceptualizálják a *Trianon* fogalmat, és ez számos TRIANON kulturális modellt eredményez. *Trianon* alternatív konceptualizációja az eltérő mentális műveletek

alkalmazásának köszönhető, hiszen ugyanazt az eseményt vagy dolgot más-más módon dolgozzák fel az emberek mentálisan.

Dolgozatom célja, hogy kognitív nyelvészeti keretben bemutassa a figyelemhez kapcsolódó konstruálási műveletek (figyelemirányítás, perspektíva, előtér-háttér elrendezés, szubjektívizáció-objektívizáció, feltűnőség) szerepét az eltérő TRIANON kulturális modellek kialakulásában. A TRIANON kulturális modellek különböző idealizált kognitív modellekből, azaz IKM-ekből (pl. BÉKEKÖTÉS, ELVÁLASZTÁS), sémákból (pl. RÉSZ-EGÉSZ, BIRTOKLÁS), fogalmi metaforákból (pl. EGY [ORSZÁG] TERÜLET(ÉNEK) CSÖKKENTÉSE EGY [BIRTOKOLT] TÁRGY/ANYAG/TEST ELVÁLASZTÁSA) és fogalmi metonímiákból (pl. RÉSZ AZ EGÉSZ HELYETT, RÉSZ A RÉSZ HELYETT) épülnek fel. A köztük lévő különbségeket a konstruálási műveletek eltérő működtetése okozza.

Hipotézisem tehát, hogy azért léteztek és léteznek eltérő TRIANON kulturális modellek a magyar kultúrában, mert a *Trianon*ról való tudást (amely fogalmak, fogalmi keretek, sémák, fogalmi metaforák és fogalmi metonímiák formájában létezik, és különböző mentális műveletek termékeként jön létre agyunkban) különféle módokon konstruálták és konstruálják meg az emberek. Úgy vélem továbbá, hogy a TRIANON kulturális modellek egy skálán helyezhetők el a fogalmak intenzitási foka szerint. Az intenzitási fok az idealizált kognitív modellek, a sémák, a fogalmi metaforák és metonímiák perspektíváltsága, szubjektívizációja, előtér és háttér viszonya, illetve feltűnősége szerint változik.

2. Jelentésalkotás

A *Trianon* fogalmat különböző mentális műveletek segítségével hozzuk létre a világról alkotott tudásunk alapján. A jelentésalkotásban a fogalmi rendszer és a konstruálási műveletek vesznek részt.

2.1. A fogalmi rendszer

A fogalmi rendszer az emberek világról alkotott tudását tartalmazza, úgymint a tárgyokról, emberekről, cselekedetokről, eseményekről, beállításokról, mentális állapotokról, tulajdonságokról és kapcsolatokról való tudást (Barsalou 2012). A fogalmi rendszer támogatja az alapvető kognitív műveleteket, amelyek az összetett kognitív műveletek alapját képezik. Emellett kulcsszerepet játszik akkor, amikor az ember múltbéli vagy jelen nem lévő eseményeket, dolgokat idéz fel a memóriájából, döntést hoz, problémát old meg vagy érvel. Tehát a fogalmi rendszer nélkülözhetetlen szerepet tölt be a tanulásban (vagyis abban a folyamatban, amikor az újfajta entitások megértésében a már meglévő ismereteinkre támaszkodunk) és a társas megismerésben (azaz a társas entitások és események kategorizálásában, a társas különbségek felismerésében, valamint a társas interakciók megtervezésében és felidézésében) (Barsalou 2008). Fogalmi rendszerünk testi tapasztalatainkon és észleleteinken (percepció) alapul (Barsalou 1999; Langacker 2008;

Kövecses megjelenés alatt). A minket körülvevő világ konceptualizációjában különböző kognitív műveletek vesznek részt. E mentális műveletek eredményeként jön létre a világról való tudásunk, majd a már meglévő ismereteink szolgálnak a megismerés alapjául. A világgal való folyamatos interakciónak köszönhetően a világról való tudásunk nem statikus, hanem dinamikusan változó. A fogalmi rendszer tehát egyszerre tekinthető a megismerés termékének és kiindulópontjának. Ezért egyes mentális elemek (pl. fogalmi metafora, fogalmi metonímia) egyszerre fogalmi tartalmak és mentális eszközök.

Jelen dolgozat fókuszában a figyelemmel kapcsolatos konstruálási műveletek állnak, ezért a fogalmi rendszer elemeinek (fogalmak, idealizált kognitív modellek, sémák, fogalmi metaforák és metonímiák stb.) részletes bemutatására nem térek ki. A későbbi elemzésben a *Trianon*hoz kapcsolódó tudást a fogalmi rendszerben eleve adottnak veszem, bár a fogalmi rendszer és a konstruálási műveletek kapcsolatából egyértelműen következik, hogy ezek is kognitív műveletek eredményeként jönnek létre. Tehát nem a fogalmi metafora és metonímia alkotásának bemutatása a célom, hanem az, hogy ezekkel (mint tartalmakkal) milyen konstruálási műveleteket végeznek a szerzők. E két tényezőt csak módszertani okokból vizsgálom elkülönítve, valójában szétválaszthatatlanok.

2.2. Konstruálási műveletek

A konstruálási műveletek a kognitív műveletek közé tartoznak. „A konstruálás egy esemény, egy jelenet feldolgozó (elemző) megértése és fogalmi megalkotása valamilyen módon, több lehetséges módozat közül” (Tolcsvai Nagy 2011: 31). A nyelven keresztül többféleképpen konstruálhatjuk meg ugyanazt az eseményt vagy dolgot. Az eltérő nyelvi kifejezésmód tehát eltérő mentális feldolgozási módra vezethető vissza.

A konstruálási műveletek vizsgálatában a kognitív nyelvészek többnyire a kognitív pszichológusok eredményeire támaszkodnak, akik elsősorban az érzékeléssel kapcsolatos kognitív műveleteket tanulmányozzák. Ennek hatására a konstruálási műveletek leírása a LÁTÁS metaforán alapul (*figyelem, perspektíva, előtér* stb.). A Langacker (1987, 2008) által kidolgozott kognitív grammatika egyik fő tétele, hogy a konstruálási műveletek a kisebb nyelvi egységektől a nagyobbakig minden nyelvi szinten érvényesülnek. Ez ideig a morféma és a lexéma szintjét tanulmányozták a legrészletesebben a kutatók.¹ Dolgozatomban a konstruálási műveleteket a diskurzus szintjén vizsgálom a kisebb nyelvi egységekre vonatkozó kijelentésekből kiindulva. Ezek alapján azokat az alapvető konstruálási műveleteket tanulmányozom, amelyek egyrészt a nyelv minden szintjén megjelennek, másrészt, amelyeket a kognitív műveletek szövegszintű kivetüléseinek tartok.

¹ Bár világos, hogy a szerkezetek és a mondat szintjén is kimutathatók a konstruálási műveletek, nincs olyan szisztematikusan megalkotott kognitív szövegtan, amely a morféma- és a lexémaszinthez hasonló koherens elméleti rendszert alkotna.

A konstruálási műveleteket többféleképpen csoportosítják a kutatók, ezek közül Langacker (1987, 2008), Talmy (1988, 2000) és Croft–Cruse (2004) rendszere tűnik a legjelentősebbnek. Bár eltérő terminológiát használnak, az ábrázolt tartalmak között jelentős átfedések vannak. (A hasonlóságok és különbségek részletes összevetését magyarul lásd Tolcsvai Nagy 2013, angolul Verhagen 2007.) Az eltérő osztályozási módok önkényes elveken alapulnak, ami abból a tényből következik, hogy egy-egy nyelvi egység többféle konstruálási műveletben is részt vehet (Verhagen 2007: 55). Az alábbiakban a három alapmunka és az ezekből kiinduló további elképzelések alapján ismertetem a konstruálási műveletek közül a figyelemirányítást, a feltűnőséget, az előtér-háttér viszonyt, a perspektívát, a kiindulópontot és az objektivizációt-szubjektívizációt.

2.2.1. Figyelemirányítás

Az emberi kommunikáció alapja az interakcióba lépő emberek figyelmének közös irányítása. A figyelem irányítása tudatos tevékenység. A csecsemők már a nyelvvelsajátítás időszakában részt vesznek közös figyelmi jelenetekben, amelyek később, a nyelv elsajátításával válnak szimbolizált formájúvá (Tomasello 2002). A figyelemirányítás egyik leghatékonyabb eszköze a nyelv, hiszen a nyelv elsődleges funkciója a társas figyelemirányítás. A nyelv nélkül nem fordulnánk „a komplex események különféle, az aktuális közös figyelmi jelenethez többé-kevésbé illeszkedő perspektívákból való szemlélése felé” (Tomasello 2002: 169). Az emberi nyelvi kommunikáció lehetővé teszi, hogy a figyelemirányítási esemény során a diskurzus egyik résztvevője, azaz a megnyilatkozó, a másik résztvevő(k) mentális irányultságát (figyelmét, megértését) befolyásolja (Tátrai 2011).

A diskurzus során a fogalmak kapcsolatot teremtenek egymással, így korlátozott figyelmi mezőket, más szóval fogalmi kereteket, tartományokat nyitnak meg a konceptualizálók elméjében. A diskurzus során újabb és újabb figyelmi keretek nyílnak, azaz dinamikusan változnak. Az éppen aktivált keret középpontja a figyelem fókusza. A figyelmi mezők több elemből állnak: az összpontosítás középpontjába kerülő entitás előtérben van, míg a többi elem háttérben maradvaképez alapot neki (Langacker 1987). A diskurzus közben mentálisan aktivált területet Fauconnier (1994) mentális térnek nevezi. A mentális tereket fogalmi keretek, más szóval idealizált fogalmi keretek strukturálják. Mi különbözteti meg egymástól a figyelmi, a mentális és a fogalmi keretet? A specifikussági szint. Az első a legspecifikusabb fogalom, ugyanis a figyelem mindig egy konkrét entitásra, nyelvi elemre stb. irányul. Az utóbbi a legelvonatottabb fogalom, ugyanis a fogalmi keretek sematizáltak és absztraktak, illetve az elménkben léteznek.

A figyelem középpontjába kerülő kiemelkedő elemeket szövegfókusznak nevezzük. A fókusz fogalmának többféle meghatározása létezik a szakirodalomban, amelyet Tolcsvai Nagy részletesen ismertet (2001: 127–31). A legelfogadottabb nézet szerint a szövegfókusz a szöveg legkiemelkedőbb összetevője, általában új információt tartalmaz, ezért jelölt és kevésbé hozzáférhető; míg a szövegtopik

már említett vagy ismert információt tartalmaz, ezért sokszor jelöletlen és könnyen hozzáférhető (Tolcsvai Nagy 2001: 131).²

A befogadó figyelme nem állandó: lehet pillanatnyi vagy hosszabb, illetve idővel csökken az intenzitása. A figyelem fenntartásában segít a koreferencia, azaz a figyelem fókuszában lévő dolog rendszeres újraemlítése a diskurzusban.³ A figyelemnek nemcsak az erőssége, hanem a terjedelme is korlátozott. A figyelem fókuszát a figyelem perifériája veszi körül, amelyet a figyelem hatókörének nevezünk. A diskurzust a megnyilatkozó és a befogadó figyelmének hatóköre egyaránt befolyásolja. A megnyilatkozó különböző hatókörű elemeket használ a befogadó figyelmének irányítására. „A hatókör az a szövegbeli tartomány, ameddig a szövegem a szövegen belül funkcionálisan (fogalmi jellegével, utalásával) kiterjed” (Tolcsvai Nagy 2001: 117). A figyelem erősségét továbbá az is befolyásolja, hogy milyen részletesen koncentrálunk egy eseményre vagy dologra. Ugyanarról a szituációról lehet elnagyolt és részletes képünk is, attól függően, hogy mekkora a ráirányított figyelem részletessége (Kövecses–Benczes 2010: 147).

Talmy (2000) rendszerében a figyelem irányítása a figyelem mértékével, a figyelem középpontjával és a figyelmi hálózattal együtt a figyelemmegosztás magasabb kognitív struktúrájának a része. A figyelemmegosztás sematikus struktúra.

2.2.2. Feltűnőség

Hogyan kerülnek egyes elemek a figyelem fókuszába? Úgy, hogy kiválasztjuk őket. Azok a dolgok, amelyeket kiválasztunk, feltűnőbbek, kiemelkedőbbek azoknál, amelyeket nem választunk ki. Langacker (2008) a feltűnőség két fajtájaként a profilálást és a trajektor-landmark megosztást nevezi meg. A figyelmi keretben a figyelem fókuszába kerülő elem a profil. A szövegfókusszal ellentétben a profil nem a legfontosabb elem, nem is megkülönböztető tartalom, hanem az az entitás, amelyet a kifejezés kijelöl. Tehát a profil a kifejezés referátuma az alapban, amely valamilyen dolog vagy viszony is lehet. A profilált mezőben az elsődleges fókusz a trajektor, a másodlagos pedig a landmark.

A feltűnőség összefügg a hozzáférhetőség fogalmával. Feltűnő és könnyen hozzáférhető a gyakran előhívott, jól begyakorolt, konvencionális fogalom. A cselekvő emberi lény vagy a kisebb, mozgó entitás feltűnőbb és könnyebben hozzáférhető, mint az élettelen, statikus és nagyobb dolog. A diskurzusban a már adottnak tekinthető, aktivált fogalmak könnyen hozzáférhetők és kevésbé feltűnők. Az újonnan bevezetett fogalmak azonban feltűnők, de nehezebben hozzáférhetők (Tolcsvai Nagy 2013).

² A szövegfókusz és -topik nem azonos a mondattopik, -fókusz és -komment fogalmával. A terminusok elkülönítéséről részletesen lásd Tolcsvai Nagy 2001.

³ A diskurzus fogalmát tág értelemben használom, alatta a nyelvhasználat írásbeli vagy szóbeli megjelenési formáját (van Dijk 2008) értem.

2.2.2.1. Előtér-háttér

A fókuszálás során kiválasztott, feltűnő elemek a figyelem előterébe kerülnek, míg a figyelmi jelenetben ugyancsak részt vevő, a feldolgozás során szintén szerepet játszó, de előtérbe nem helyezett dolgok háttérben maradnak. Tehát egy meghatározott kognitív tartományban bizonyos dolgok előtérbe, mások háttérbe kerülnek. Az előbbi alaknak (figurának), az utóbbit háttérnek (alapnak) is nevezzük a Gestalt-pszichológia fogalmaival élve.⁴ Röviden összefoglalva a figura az a fogalom, amelyet le kell horgonyozni, az alap pedig az a fogalom, amely lehorogonyoz (Talmy 2000). Talmy (2000) szerint az alak legfontosabb tulajdonságai, hogy kisebb, könnyebben mozgatható, egyszerűbb felépítésű, hamarabb észrevehető, a tudatba kevésbé beágyazott entitás. Ezzel szemben a háttér nagyobb, stabilabb, bonyolultabb felépítésű, kevésbé szembetűnő és a tudatba mélyebben beágyazott. Hozzáteszi, hogy a figura mozgatható vagy konceptuálisan mozgatható entitás, amelynek helyzetét, irányát vagy útvonalát változtathatónak ítéljük. Az alap referenciális entitás, amely állandó elrendezéssel rendelkezik, és hozzá viszonyítva jellemezzük a figura helyzetét, irányát vagy útvonalát. Az alap-háttér elrendezés az ítéletalkotásban és az összehasonlításban játszik szerepet (Kövecses–Benczes 2010). Minden beszédhelyzetben tudattalanul döntjük el, hogy az entitásokat figuraként vagy alapként konceptualizáljuk.

2.2.3. Perspektíva (nézőpont)

Az ember fajspecifikus tulajdonsága, hogy képes más emberek helyzetével, gondolataival azonosulni és azokat magához hasonlóan intencionális lényként értelmezni. Az emberhez hasonlóan más főemlősfajok is képesek társukat élő ágensnek tekinteni. Ám az ember kognitív képességei csecsemőkorban tovább fejlődnek, így egyéves korukra már képesek mások célirányos viselkedését és figyelmét megérteni. Négyéves korukra pedig tudatára ébrednek annak, hogy másoknak nemcsak (az övéktől akár eltérő) szándékaik és figyelmük van, hanem gondolataik és vélekedéseik, azaz ők is mentális ágensek. Tehát az egész kora gyermekort áthatja a perspektivikus szemlélet, amelynek eredményeként a gyermekek egyrészt képessé válnak arra, hogy átvegyék mások perspektíváját, és azokat a sajátjukhoz viszonyítsák, azaz egy entitást egyszerre több perspektívából képesek szemlélni. Másrészt a perspektívák interiorizációja lehetővé teszi, hogy saját intencionális viselkedésükre és kogníciójukra is reflektálni tudjanak, azaz saját magukat és gondolkodásukat is különböző perspektívából tudják szemlélni. Ezáltal képesek újraírni a reprezentációkat, és egyre elvontabb, szélesebb körű kognitív képességeket alakítanak ki. Ebben a folyamatban a nyelvnek elenged-

⁴ A trajektor-landmark viszony abban tér el az előtér-háttér elrendezéstől, hogy az előbbiben mindkét elem a figyelem fókuszába kerül: a trajektor elsődleges, a landmark másodlagos szerepet tölt be.

hetetlen szerepe van, hiszen a különböző perspektívák a nyelvben nyilvánulnak meg, másként fogalmazva a nyelv maga perspektívált (Tomasello 2002).

Ugyanazt a szituációt számos perspektívából lehet szemlélni és jellemezni, így ugyanazt a jelenetet számos módon lehet megkonstruálni nyelviileg is. A perspektíva megválasztása tehát befolyásolja, hogyan konceptualizáljuk a megfigyelt dolgot. Egy adott diskurzusban a konceptualizálók látásmódját nézőpontnak nevezzük. „A nézőpont legáltalánosabban a beszélő és a tárgy viszonyaként határozta meg” (Tolcsvai Nagy 2011: 34). Az, hogy a megnyilatkozás szituációját hogyan konceptualizáljuk, nagyban függ a perspektívától. A szituáció állandó elemeit (tér, idő, személy) deixissel fejezzük ki. A nyelvi deiktikus elemek jelentése (pl. *itt, most, én*) a perspektívától függően jelent mást és mást minden beszédhelyzetben (Kövecses–Benczes 2010).

2.2.3.1. Kiindulópont

A diskurzusban nemcsak a megnyilatkozó fél, hanem a befogadó is rendelkezik saját nézőponttal. „A kiindulópont az a helyzet, ahonnan egy dolgot, egy jelenetet szemlélünk” (Langacker 1987: 123, a szerző fordítása).⁵ Ez a pont nem szükségszerűen a beszélő valós helyzete, hiszen képesek vagyunk fiktív kiindulópontot alkalmazni, azaz el tudjuk képzelni, milyen lenne a kiindulópont egy bizonyos perspektívából. Ez a képességünk lehetővé teszi, hogy egy szituációt a befogadó vagy bárki más nézőpontjából írjunk le (Langacker 2008). A diskurzusban folyamatosan változhatnak a kiindulópontok: nemcsak a megnyilatkozó, hanem a megnyilatkozás szereplőinek nézőpontja is érvényesülhet. Az ő perspektíváik alakítják ki a nézőpontoszerkezetet minden diskurzusban. Tolcsvai Nagy (2011: 36) háromféle kiindulópontot különböztet meg Sanders–Spooren (1997) alapján. A referenciális központ a megnyilatkozó kiindulópontja, a semleges kiindulópont a megnyilatkozás egyik szereplőjének a kiindulópontja, a tudatosság szubjektuma pedig az információért felelős személy, aki lehet a megnyilatkozó vagy egy szereplő is. Mivel a nyelv eleve perspektívált, minden megnyilatkozásban közvetlenül feldolgozható az „én” és a „te” kiindulópontja, amelyekhez deiktikusan viszonyul, vagy akár önálló kiindulópontként is működhet az „ő” (Tolcsvai Nagy 2013). A diskurzusban tehát nemcsak a megnyilatkozó perspektívája jelenhet meg, hanem a megnyilatkozás szereplőinek kiindulópontja is.

2.2.3.2. Objektivizáció-szubjektívizáció

Minden eseményt konceptualizálhatunk szubjektíven és objektíven is (Langacker 1987). Azt a személyt, aki valamilyen perspektívából megfigyeli a dolgokat, szubjektumnak, a megfigyelt, illetve észlelt dolgot objektumnak is nevezhetjük. A megfigyelő szubjektumot maximális szubjektivitással, a megfigyelés tárgyát pedig

⁵ A fogalomról magyarul részletesebben lásd például Tátrai 2011, Tolcsvai Nagy 2013.

maximális objektivitással konstruáljuk (Langacker 2008). Szubjektívizációnak nevezzük azt a jelenséget, amikor a megnyilatkozó jelöltté teszi a megnyilatkozással kapcsolatos értelmezői és értékelői attitűdjét, azaz a saját szubjektív viszonyulását (Tátrai 2011: 178). A konceptualizáló szubjektivitása többféleképpen is megnyilvánulhat a nyelvben (Kövecses–Benczes 2010). Egyrészt a megnyilatkozó saját magát helyezheti szubjektív nézőpontba a diskurzus folyamán. Másrészt nemcsak a megnyilatkozó, hanem a megnyilatkozás egy szereplőjének nézőpontját is konceptualizálhatjuk szubjektíven. Objektivizációról pedig akkor beszélünk, amikor a megnyilatkozó vagy a megnyilatkozás egy résztvevője a megnyilatkozás szituációjától függetlenül határozza meg magát. Azaz a megnyilatkozásban a résztvevők nyíltan kifejezve konstruálódnak. Ebből következően egy szituáció objektív vagy szubjektív konceptualizációját az dönti el, hogy a beszédhelyzetnek szubjektív vagy objektív elemét ragadjuk-e meg a diskurzusban.⁶

3. Szövegvizsgálat

Az alábbiakban öt különböző korú és műfajú Trianonról szóló írásbeli megnyilatkozás átlagosan tíz bekezdését vizsgálom mint szövegegységet, miközben arra a kérdésre keresem a választ, hogy a 2.2. részben bemutatott konstruálási műveletek milyen szerepet játszottak és játszanak TRIANON konceptualizációjában. A szövegek⁷ egy képzeletbeli objektivizáció-szubjektívizáció skálán követik egymást, azaz a legelső a legobjektívabb, a legutolsó a legszubjektívabb a vizsgáltak közül. A korpusz kiválasztásakor a következő tényezőket vettem figyelembe: 1) a megnyilatkozás ideje, 2) a megnyilatkozó, 3) kommunikációs színtér.

1) Ugyanazt az eseményt másként konceptualizálják az emberek az idő függvényében. A magyar nemzet tagjainak gondolkodására a békeszerződés aláírása után (1920–1940) nagy hatással volt a döntés okozta sokk. Szintén befolyásolta a diskurzust az a tény, hogy az államszocializmus időszakában (1948–1990) Trianon tabutéma volt, azaz nem (vagy csak korlátozottan) lehetett róla nyilvánosan beszélni. A rendszerváltás után (1990-től napjainkig) ugyancsak változott a magyar emberek perspektívája azáltal, hogy a kollektív társadalmi tudat számára lehetővé vált a trianoni események feldolgozása. Ezért a korpusz mind a három időszakból tartalmaz szövegeket. Az első korszakból való Bethlen (1933) és Szekfű (1934) szövege, a másodikból Hajdu–Tilkovszkyé (1987), a harmadikból pedig Romsicsé (2005) és Durayé (2008).

2) Lényeges tényező továbbá, hogy a konceptualizáló milyen mértékben van jelen a szövegben. A megnyilatkozás perspektíváját nagymértékben befolyásolja, hogy a szerző explicit vagy implicit marad (Tolcsvai Nagy 2001). Erősen objektivizált Hajdu–Tilkovszky 1987 és Romsics 2005 szövege, Szekfű 1934 szö-

⁶ Az objektivizáció-szubjektívizáció fogalmáról magyarul részletesebben lásd például Tátrai 2011, Kugler 2013, Tolcsvai Nagy 2013, Kövecses – Benczes 2010.

⁷ A vizsgálat tárgyának megnevezésére felváltva használok a *szöveg*, *diskurzus*, *megnyilatkozás* fogalmakat.

vegében inkább a szubjektív konceptualizáció dominál, illetve nagymértékben szubjektivizált Bethlen 1933 és Duray 2008 megnyilatkozása.

3) A kommunikációs színtér ugyancsak hatással van a mentális tevékenységre. A beszédhelyzetek típusa nemcsak a fogalmimetafora-használatot (Deignan 2013), hanem a többi konstruálási műveletet is befolyásolja. Ezt bizonyítja, hogy ha ugyanaz a szerző többféle diskurzusban is megnyilvánul ugyanabban a témában, akkor módosul a mentális tevékenysége és a nyelvi megnyilatkozása. Tehát nem a párhuzamosan működő tudományos és laikus elmélet (Lakoff 1990) különbözteti meg egymástól a TRIANON kulturális modelleket. A vizsgált szövegek az ismeretterjesztő (Szekfü 1934), tudományos (Hajdu–Tilkovszky 1987, Romsics 2005), politikai (Bethlen 1933) és közéleti (Duray 2008) típusból kerülnek ki. Abból, hogy a szerzők eltérő szövegtípusban nyilatkoznak meg az is következik, hogy nem azonos sem a megnyilatkozásuk célja, sem a feltételezett befogadók csoportja.

3.1. Objektivizált tudományos szöveg a 2000-es évekből

A Trianoni békeszerződés című tanulmány (Romsics 2005: 141–5) a trianoni békekonzferencia tevékenységét ismerteti 1920 januárjától 1920 júniusáig. Vegyük szemügyre az alábbi példákat:

(1) Apponyi [...] javasolta, hogy a vitatott területek hovatartozásáról népszavazással döntsenek.

(2) Lloyd George brit miniszterelnök [...] pontos statisztikai adatokat citálva mutatott rá, hogy a békeszerződés 2 millió 750 ezer magyart, azaz „a teljes magyarság népesség egyharmadát” tervezi idegen uralom alá juttatni.

(3) *Az amerikai és a brit békedelegáció* a fentieknél eleinte *lényegesen kedvezőbb s a fenn hirdetett* nemzetiségi elvnek sokkal jobban megfelelő határokat javasolt Magyarországnak számára.

(4) A magyar jegyzékekre a *franciák* általában kitérő vagy semmitmondó válaszokat adtak.

(5) [...] *Franciaország* hagyományos külpolitikai vonalvezetésének megfelelően a leghatározottabban szembeszegült a magyar békeszerződés tervezetének megvalósításával [...]

(6) [...] a *békeszerződés* Romániának *juttatta* egész Erdélyt, továbbá a Tiszántúl keleti szegélyét és a Bánság keleti felét.

(7) A *békekonzferencia* [...] *elszakításra ítelt* döntően magyarlakta területeket.

(8) Vezetője gróf Apponyi Albert, a magyar politikai élet egyre inkább pártok feletti tekintélynek örvendő egyik *nagy öregje*, tagjai a közgazdasági, kulturális és politikai élet vezető személyiségei voltak.

(9) A francia–magyar tárgyalásokkal egyidejűleg a Nemzeti Hadsereg néhány tisztje német és osztrák szélsőjobboldali körökkel együttműködve a háború újrakezdéséről, illetve különböző kalandor fegyveres akciókról dolgozott ki *ábrándos terveket*.

(10) Az új délszláv állam Horvátország és Szlavónia mellett a Bánság nyugati felét, Bácska nagyobb részét és a Muravidéket [...] *kapta*.

A szövegre a semleges kiindulópont jellemző: a beszélő a megnyilatkozás szereplőinek (Magyarország, amerikai és brit békedelegáció, olasz delegátus, Románia stb.) perspektívájából konceptualizálja az eseményeket. Ezeket az objektív konceptualizálás jellemzi, azaz a szöveg tipikusan nem fejezi ki a szöveg szereplőinek érzelmi attitűdjét, annak ellenére sem, hogy a tudatosság szubjektuma gyakran nem a szerző, hanem a megnyilatkozás szereplői. A tudatosság szubjektumainak gondolatai objektív formában, függő vagy nem szó szerinti idézet formájában jelennek meg (1–2. példa). A szereplők közül a magyarokra részletesebb figyelem irányul, mint a más nemzetiségűekre: az előbbieket ritkábban nevezi néven a szerző, mint az utóbbiakat. A trianoni döntés megalkotásában részt vevőkre a név szerinti említés helyett a döntéshozó testület (3. példa) vagy annak a nemzetiségnek, illetve országnak (4–5. példa) a megnevezésével utal a szerző, ahová a testület tagjai tartoznak. A fogalmi metonímiák (TESTÜLET A TESTÜLET TAGJAI HELYETT, HELY AZ INTÉZMÉNY HELYETT) háttérbe helyezik a cselekvő alany személyét. A figyelem részletessége az események konstruálásában is fontos szerepet játszik: részletesebb figyelem irányul az eseményekre, mint a szereplőkre. Az első bekezdésben például a béketárgyalások eredményeinek leírásakor a területi változások kerülnek a figyelem fókuszába, míg a döntéshozók a fogalmi metonímiáknak köszönhetően (TERMÉK AZ ELŐÁLLÍTÓ HELYETT, TESTÜLET A TESTÜLET TAGJAI HELYETT) háttérben maradnak (6–7. példa).

A referenciális központ, azaz a megnyilatkozó kiindulópontja (néhány szubjektív konceptualizációtól eltekintve) rendkívül semleges. A szerző kívül helyezkedik a leírtakon, nem azonosul egyik szereplővel sem, az ő kiindulópontja ritkán jelenik meg a szövegben, akkor is rejtve marad. A szerzői szubjektív konceptualizáció egy-egy jelzős szerkezetben nyilvánul csak meg, amelyek a megnyilatkozó témához való saját attitűdjét, egyéni véleményét tükrözik (8–9. példa). A *nagy öregje* kifejezés például stilisztikailag lazább, közelebb áll a társalgási stílushoz a teljes szöveghez képest, amelynek nyelvhasználatát a tudományos stílus jellemzi. Használatával a szerző érzelmi hatást kelt a befogadókban, közelebb viszi hozzájuk a jellemzett személyt (gróf Apponyi Albert). Előfordul, hogy a szerzői és a szereplői szubjektív konceptualizáció egybeesik, összemosisodik. A 3. példában nehéz eldönteni, hogy a szerző tartja-e kedvezőbbnek a békefeltételeket, vagy Magyarország nézőpontjából konceptualizálva számítanak-e annak.

A *fennen hirdetett* szerkezet viszont egyértelműen a megnyilatkozó véleményét tükrözi.

A figyelem fókuszában a magyar vonatkozású trianoni béketárgyalások állnak. A békekötéssel kapcsolatos fogalmak sűrű hálózatot alkotnak, könnyen hozzáférhetőek és magasan aktiváltak. A figyelem előterében a béketárgyalásoknak más és más mozzanata profilálódik. A szöveget az események és a rájuk adott reakciók láncolata tartja össze. Ennek eredményeként az esemény, amely az egyik bekezdésben a figyelem fókuszába kerül, a következőben az eseményt kiváltó reakció háttéréként szolgál. Például a 2. bekezdésben a figyelem fókuszában a brit, az amerikai és az utódállamok területmódosításait tartalmazó előterjesztés áll, majd a 3. bekezdésben ez az ismeret szolgál a magyar válaszjegyzék alapjául. A 4. bekezdésben pedig a magyar válaszjegyzék által kiváltott hatás profilálódik.

A figyelmi keretek előtér-háttér viszonya tehát bekezdésről bekezdésre változik, az elemeik azonban állandóak. A figyelmi mezők a béketárgyalások szereplőit, helyszínét, erődinamikáját stb. tartalmazzák, amelyek a BÉKEKÖTÉS, BIRTOKLÁS, ELOSZTÁS stb. IKM-eket aktiválják a konceptualizálók elméjében. A nézőpontok váltakozásának köszönhetően a fogalmi keretek más-más elemére irányul a figyelem. Az első bekezdés fókuszában a határmódosítások állnak. A trajektorok, azaz a *juttatta, kapta, elszakításra ítélt* igék és funkcióigék határozzák meg a nézőpontokat (6–7., 10. példa). Az esemény, a landmark ugyanaz, csak a perspektíva változik. A fogalmak az ELOSZTÁS IKM-nek más-más elemét aktiválják: ha egy birtokolt tárgyat felosztunk és szétosztjuk, van, aki darabokat kap, és van, aki részeket veszít. Az elosztás folyamatában részt vehet egy harmadik fél, aki az előbbinek részeket ad, az utóbbtól részeket vesz el. A trajektorok határozzák meg, hogy az ELOSZTÁS IKM-et a három résztvevő közül (a tárgy eredeti birtokosa, a tárgy darabjaiból részesedő fél és az elosztás irányítója) kinek a perspektívájából (Magyarország, utódállamok, döntéshozók) konceptualizáljuk.

3.2. Objektivizált tudományos szöveg az 1980-as évekből

A trianoni békeszerződés című tanulmányból (Hajdu–Tilkovszky 1984: 421–6) a békeszerződés tartalmáról és következményeiről szóló részt elemzem. Nézzük először a kiemelt példákat:

(11) A második rész Magyarország új határait *rögzítette*. Ennek értelmében a történeti Magyarország területe 282 km²-ről 93 000 km²-re, lakóinak száma 18 millióról 7,6 millióra *csökkent*.

(12) [...] a *békeszerződés értelmében* így is mintegy 3 millió magyar *került át* Csehszlovákiához, Romániához s Jugoszláviához.

(13) Az ellenforradalmi rendszer [...] a közoktatás, a népművelés, a korabeli propaganda minden eszközét felhasználva hirdette Trianon igazságtalanságát, a békeszerződés revíziójának szükségességét.

(14) A hivatalos politika [...] a tényleges nemzeti sérelmeket *egy minden politikai, társadalmi megfontolást figyelmen kívül hagyó revíziós kampányra* használta fel.

(15) [...] egyetlen legális politikai párt programjából sem hiányozhatott a területi revízióra irányuló „*nemzeti cél*” valamilyen megfogalmazásban.

(16) A forradalmak korszakában jelentkező alternatívák közül a Duna-völgyi népek újfajta, szocialista együttélésének megteremtése helyett az önálló polgári nemzeti államokban való elkülönülés valósult meg.

(17) A szomszéd államok a fennhatóságuk alá került magyarokra *is* vonatkozó kisebbségi szerződéseket *nem tartották tiszteletben, a nemzeti kisebbségek, így a magyarok jogait is gyakran súlyosan megsértették.*

A szöveg először a békeszerződésre irányítja a figyelmet. A kijelölt figyelmi mező nem a békekötés mint esemény, hanem a békeszerződés mint dokumentum. A semleges kiindulópont így nem a BÉKEKÖTÉS IKM-szereplőinek perspektívája, azaz a beszélő nem a békekötés megalkotóinak vagy Magyarországnak vagy az utódállamoknak a perspektívájából ábrázolja a trianoni döntést. Ebből következően a *juttat, elcsatol, kap* stb. kifejezések nem szerepelnek a szövegben. A cselekvő igék helyett a névutós szerkezetek (*ennek értelmében, a békeszerződés értelmében*) és semleges igék (*rögzítette, csökkent, került át*), teszük rendkívül objektívizálttá a referenciális kiindulópontot (11–12. példa). Mint ahogy a példák is mutatják, a figyelem elnagyolt részletességű, hiszen nem irányul részletes figyelem a konkrét területváltozások megnevezésére. A szerző nem részletezi sem Magyarországot, sem az utódállamok új határait. Ennek ugyancsak az a következménye, hogy nem nyit új semleges kiindulópontokat, azaz nem nyit figyelmi kereteket a szereplők perspektívájából. Ehelyett a már megnyitott figyelmi mezőben (amely a békeszerződés dokumentumának tartalmából áll) a békeszerződés további rendelkezéseit listázza szintén rendkívül semleges beszélői kiindulópontból.

Ezt követően a beszélő konceptualizációja egyre több szubjektív elemet tartalmaz. A megnyilatkozó a saját perspektívájából újra konceptualizálja megnyilatkozása tárgyát, pontosabban az elbeszélte események szereplőit. Az 1980-as évek ideológiája alapján ellenforradalmi kormánynak nevezi az 1920-as kormányt, amelynek tevékenységétől teljesen elhatárolja magát (13. példa). A tudatosság szubjektuma a semleges, kívülálló nézőpontból egyre inkább bírálóná válik. A kormánnyal kapcsolatos ellenérzéseit nyelviileg hol expliciten, hol impliciten fejezi ki, míg ő maga mindig háttérben marad. Az előbbire kitűnő példa a (14) mondat, ahol a figyelmet a revíziós politika kritikájára irányítja. Az utóbbit a (15) mondat példázza, amelyben az idézőjelbe tett kifejezés jelzi a beszélő attitűdjét a megnevezett fogalomhoz.

A figyelemirányítás módján túl a figyelemirányítás tárgya, illetve részletessége is a szubjektív szerzői konceptualizációt tükrözi. A trianoni békeszerződés hatásait bemutató figyelmi keretben a legális baloldal és a kommunista pártok is

a figyelem fókuszába kerülnek. A szerző egy-egy bekezdésben, részletes figyelmet irányít mindkét szervezet politikai nézeteire, illetve tevékenységére, amelyeket objektivizált kiindulópontból mutat be. A megnyilatkozó perspektívát azonban az államszocialista ideológia határozza meg. Az *imperialista háború, osztálykérdés, újjászerveződő és harcoló párt* kifejezések az államszocialista ideológiát idézik fel a konceptualizálók elméjében. (Az ideológia a fogalmi keretknél lazábban szerveződő, sematizált mentális struktúra, vö. Kövecses 2005.) Ugyanez igaz a trianoni békeszerződés következményeinek értékelésére is. A szerző a békekötés politikai, gazdasági, társadalmi hatásait objektív kiindulópontból ismerteti, viszont az értékelést meghatározza a saját korának perspektívája. A (16) mondat jól példázza a szerző szubjektív konceptualizálását: a békeszerződés hibájának tartja, hogy nem teremtette meg a szocialista együttélést. Vagyis az általa bemutatott korszak államszervezetét a saját korának államszervezetéhez viszonyítja, azaz a figyelem előterében a vizsgált korszak bemutatása, a háttérben pedig a megnyilatkozás idején uralkodó ideológia áll. Tehát a szerző szubjektív viszonyulása a megnyilatkozás tárgyához abban nyilvánul meg, hogy az államszocialista ideológia perspektívájából kritikával illeti az általa ismertetett korszak kormányát és a békeszerződést, illetve részletes figyelmet irányít az akkori baloldal tevékenységének a bemutatására.

A megnyilatkozó a határon túli magyarok képét az eddig bemutatott szerzőtől eltérő módon konstruálja (17. példa). A kisebbségi magyarok helyzetét nem a saját perspektívájukból, hanem az utóállamok nézőpontjából láttatja. A szomszéd államok kisebbségpolitikáját megnyitó figyelmi keretben a magyarok úgy jelennek meg, mint egy kisebbség a többi közül. Ezt nyelviileg az *is* szó fejezi ki. Tehát a magyar kisebbség a trajektor, a többi kisebbség a landmark. A szerző nem helyezi a figyelem fókuszába a magyarok sérelmeit. A szomszéd államok cselekedete ugyanis nem közvetlenül a magyarokra irányul, vagyis az igei szerkezetek (*nem tart tiszteletben, megsért*) tárgya nem a magyarság, hanem a kisebbségi szerződések és a magyarok joga.

3.3. Szubjektivizált ismeretterjesztő szöveg az 1930-as évekből

Az állam és nemzet című tanulmány (Szekfü 1934: 380–5) a trianoni békeszerződés életbe lépését követő lehetséges cselekvési módokat mutatja be, értékeli. A példák a következők:

(18) Erre a szerepre most kellene *készülnünk*, de az *optimista szemlélő* számára, aki Trianont csak pillanatnyi rongynak, következés nélküli átmeneti állapotnak *tartja*, nem áll fenn az előkészület, a szerepváltás szükségessége.

(19) Ez a kifejezés: *megcsonkított ország*, messze elmarad a *borzalmas valóságtól*, s inkább *maradék*-országnak kellene neveznünk hazánkat, amióta Trianonban *alá kellett írunk* a szerződést, mely Magyarország 325 000 négyzetkilométeréből 232 000 *elvett* és csak 93 000-et *hagyott meg*.

(20) A magyarságnak tehát nem kevesebb mint 33%-a egyszerre *elnyomott* kisebbségi sorsba *süllyedt le*.

(21) Már az sajnálatos jelenség, hogy az *államhatárokon kívül szorult magyarságon* az optimisták serege érzelmi nyilatkozatokon túl nem tud segíteni [...] és a *határokon kívül maradt testvért*, öntudatlanul bár, de elmellőzhetőnek tartja.

(22) [...] a többbit, 3 300 000-et szétosztotta idegen államok között, melyekben *velük ellenséges népfajok az uralkodók*, a többi nemzetek.

(23) Azok az egyének, akik a revízió útján vezetni képesek, minő volt Apponyi Albert és most Bethlen István, pártpolitikai gyűlölségektől is megszabadultak, bizonyítékául annak, hogy ebben a kérdésben *egyetlen vélemény van az egész mai Magyarországra területén*.

(24) [...] Trianon elítélésében és a revízió kívánságában *mindnyájan egyek vagyunk*.

A referenciális középpont az egész szövegben erősen szubjektívizált: egyrészt a megnyilatkozó érzelmei, vélekedései markánsan jelen vannak a szövegben, másrészt a beszélő azonosul a megnyilatkozás egyes szereplőivel. A megnyilatkozó mint a háborúban vesztes és területének nagy részétől megfosztott ország, Magyarország egyik lakosaként látja és láttatja az eseményeket az egész szövegben. Ez a perspektíva nyelviileg a többes szám első személyű alakokban (pl. *államunk, hazánk, szenvedtünk, csonkaságunk*) és az erős érzelmi töltetű jelzős kifejezésekben (pl. *borzalmas valóság, végletes veszteségek, megcsonkított Magyarország*) nyilvánul meg. A szöveg közepétől a magyarság nézőpontján belül újabb szereplők nézőpontját nyitja meg a szerző. Az ötödik bekezdéstől a szöveg végéig a figyelem középpontjába az optimista szemlélők véleményének kritikáját helyezi. Így létrejön az erősen szubjektívizált „mi” és az erősen objektívizált „ők” perspektívája (18. példa), amelyeket folyamatosan ütköztet egymással. A referenciális központ és a semleges kiindulópont tehát sokszor egybeesik.

A perspektíva mellett az előtér-háttér viszony is a szubjektív konceptualizációt szolgálja. A figyelem fókuszába kerülnek 1) Magyarország veszteségei, 2) a trianoni döntés kegyetlensége 3) a határokon kívülre került magyarság helyzete és 4) az utódállamok attitűdje. Egyrészt a trianoni döntés bemutatásakor a figyelem alapját a területi változások képezik. Ehhez képest profilálódik a Magyarország perspektívájából szemlélt veszteség mértéke (19. példa). Az éppen aktivált figyelmi keretet a CSONKÍTÁS, FELOSZTÁS, KÉNYSZER stb. IKM-ek strukturálják. Másrészt ugyancsak a trianoni döntéshez mint alaphoz képest válik figurává a hozzá fűződő értékítélet, a trianoni döntés kegyetlensége. Ez olyan nyelvi kifejezésekben nyilvánul meg, mint a *feldarabolás gonosztette* vagy a *trianoni szégyen és nyomorúság*, amelyek fogalmi metafora és metonímia alapúak. Harmadrészt ismert, magas aktiváltságú, könnyen hozzáférhető tudáselem, hogy a trianoni döntés értelmében

a magyarok egy része az újonnan létrejövő államok lakójává vált. Kiemelkedik, feltűnővé válik a határon túli magyarok helyzetének értékelése (20. példa) és az irántuk való érzékenység (21. példa). A szövegben megjelenő kifejezések a CSA-LÁD és az ELNYOMÁS IKM-eket aktiválják a konceptualizáló elméjében. Végül a szubjektivizáció nemcsak a határon túli magyarokra, hanem azokra a többségi államokra is kiterjed, amelyeknek a magyarság egy része kisebbségi lakójává vált. Ezeknek a többségi nemzeteknek a tulajdonságai közül a negatívak kerülnek előtérbe (22. példa).

A szerző szubjektív konceptualizációja nemcsak az előtérbe, hanem a háttérbe helyezett elemeken keresztül is megnyilvánul a szövegben. A figyelem háttérben, azaz a figyelmi keretben statikusan, állandóan hozzáférhető tudásként két elem van jelen: a revízió szükségessége és a nemzet érdekeinek a szolgálata. A megnyilatkozó az 1–2. bekezdésben a trianoni döntés következményeire irányítja a figyelmet. A 3. bekezdésben ez az ismeret a figyelem háttérbe kerülve alapul szolgál a helyzetre való egyetlen lehetséges reakciónak, a revíziónak. A REVÍZIÓ figyelmi keretben a revízió szükségessége a landmark, az egységes akarat a trajektor (23–24. példa). A szöveg hátralevő részében (4–10. bekezdés) a revízió eszméje háttérben marad, és a lehetséges megvalósítási módok kerülnek előtérbe. A revízióval szorosán összefügg a nemzeti érdekek szolgálatának gondolata, amely ugyancsak könnyen hozzáférhető, háttérben lévő ismeret a teljes megnyilatkozásban, és nyelvileg olyan kifejezésekben nyilvánul meg, mint *hazafias érzés magaslatai, egy nemzeti társadalom erős hite, nemzeti veszedelem*.

3.4. Szubjektivizált politikai szöveg az 1930-as évekből

A trianoni békeszerződés revíziója és Európa békéje című Londonban elhangzott előadás szövegéből (Bethlen 1933: 95–120) a trianoni békeszerződést bíráló részt elemzem. A példák:

(25) [...] a békeszerződés kontár kézzel nyúlt bele a viszonyokba az új rendezés érdekében. *Munkáját azzal kezdte, hogy...*

(26) A békeszerzők egyáltalán nem voltak tisztában a Duna-medencében élő népek jelentőségével.

(27) De hogy komoly államférfiak nem látták meg, hogy nem elég egy új rendezés szempontjából geográfiai, történelmi és gazdasági egységeket darabokra zúzni és azután sorsukra bízni, [...] ez olyan mulasztás és rövidlátás volt, amelyért Európa keservesen fog még megfizetni.

(28) Azok, akik a békefeltételeket kiszélték [...] azt hitték, hogy elég az *utódokat a világra hozni* és a többi majd magától fog menni. De ezek a *gyerekek torzszülöttként jöttek a világra* és ma már világos, hogy egytől egyig életképtelenek. Az *orvos* operációs késére van szükség mindegyiknél, hogy

életképessé váljanak és arra, hogy egy igazságosabb osztó és nevelő akarat korlátokat szabjon féktelen természetüknek, amellyel önmagukban és másokban tesznek kárt. Ezt az akaratot képviselte régen az *Osztrák-Magyar Monarchia*...

(29) És fel van keltve ma már Európa nagy népeinek a rivalitása is azon politikai befolyás érdekében, amelyet a Duna-medence népeire gyakorolni törekszenek.

A vizsgált megnyilatkozásban a megnyilatkozó először a trianoni döntéshozatal menetére, majd a békeszerződés következményeire irányítja a figyelmet. A megnyilatkozót rendkívül szubjektívizált konceptualizáció jellemzi: a szerző folyamatos és éles kritikával illeti a döntéshozókat. A békeszerződés megalkotóival kapcsolatos negatív véleményét kezdetben impliciten (25. példa), majd egyre explicitebben (26–27. példa) fejezi ki. Ahogy a példák is mutatják a megnyilatkozó szubjektív vélekedése szerint a békeszerződés megalkotói nem voltak elég tájékozottak, átgondoltak, körültekintőek Magyarország határainak megállapításakor. A békeszerződés megalkotását hibának minősíti. Hogyan jelenik meg ez a szubjektív konceptualizáció a szövegben? A tudatosság szubjektuma először a békeszerzők nézőpontjába helyezkedik, és onnan konceptualizálja igen szubjektívan az eseményeket. Ennek nyelvi formája a következő: a cselekvő alany nem a békeszerződés létrehozói, hanem maga a békeszerződés. A fogalmi metonimiának (TERMÉK AZ ELŐÁLLÍTÓ HELYETT) köszönhetően nem irányítja közvetlenül a figyelmet a döntést hozó személyekre. Később azonban már néven nevezi őket (*békeszerzők, komoly államférfiak*), illetve a 27-es mondatban már nem az ő perspektívájukból konstruálja a megnyilatkozást. Azzal, hogy az erősen szubjektívizált referenciális kiindulópont már nem esik egybe a semleges kiindulóponttal, és közvetlenül a döntéshozó személyekre irányul a figyelem, egyre inkább a kritikai nézőpont kerül előtérbe.

A figyelem fókusza fokozatosan a trianoni döntés következményeire tevődik át, ezek közül az újonnan létrejövő országok helyzete és az európai erőviszonyok profilálódnak. A 28-as példában bemutatott figyelmi mező, amely a Trianon utáni új államok létrejöttét konstruálja, három szereplőből áll: a békefeltételek kieszelői, az utódok/gyerekek és az orvos. A szereplők és a köztük lévő viszonyok a CSA-LÁD és a SZÜLETÉS IKM-eket hívják elő a konceptualizáló elméjében. A figyelmi jelenet értelmezésében az ezekre a fogalmi keretekre épülő fogalmi metaforák játszanak szerepet. A TRIANON UTÁNI ÁLLAMOK LÉTREJÖTTE SZÜLETÉS, A TRIANON ELŐTTI ÁLLAMOK AZ ANYA, A TRIANON UTÁNI ÁLLAMOK A GYEREKEK metaforák teszik lehetővé, hogy a figyelem középpontjába az utódok (a Trianon utáni államok) devianciái kerüljenek, akik *torzszülöttek, életképtelenek és féktelen természetűek*. Ezekon a hibákon segített régen az orvos, az *Osztrák–Magyar Monarchia*. Amint a *Monarchia* megjelenik a figyelmi mezőben, a konceptualizáló elméjében párhuzamosan aktiválódik a múlt és a jelen mentális tér. Ennek nyelvi megvalósulása-ként a szerző több bekezdésen keresztül hasonlítja össze az akkori és a jelenlegi

helyzetet, a szöveg egészére jellemző szubjektivizált referenciális kiindulópontból. A múlt az alap, ehhez képest konstruálódik a figura, vagyis a jelen.

A trianoni döntés következményei közül tehát a megnyilatkozó másokat profilál, mint a korábban bemutatott szerzők. Nem fókuszál például a határon túli magyarságra, hanem Európa hatalmi viszonyaira és az újonnan kialakult államok helyzetére fordít részletes figyelmet. Tágabb perspektívát vesz fel azzal, hogy az európai népek nézőpontját veszi semleges kiindulópontként (29. példa)

3.5. Szubjektivizált közéleti szöveg a 2000-es évekből

A trianoni ítélet három nemzedék távlatából című előadás (Duray 2008: 29–32) a Trianon Kutatóintézet 2007. évi konferenciáján hangzott el. A szöveg első nyolc bekezdését elemzem, amelyek témája a trianoni békekötés hatása a magyar nemzetre, a határon túli és a magyarországi magyarok kapcsolatára. A példák:

(30) Fornak bennünk az indulatok Trianon miatt, de a Kárpátok gerincén végigfutó egykori magyar államhatárt már csak néhányan siratják.

(31) Egyre kevesebb magyarnak fáj azonban, hogy a vasbányáinkat is elvették, hiszen ezekben a valamikor kincset érő bányákban már évek óta nem termelnek ki vasércet.

(32) Az ipartörténetben járatosak még tudják, hogy a mai resicai vasúti javítóüzem valamikor „magyar vasúti mozdonyokat” gyártott, és Fiume valamikor magyar kikötő volt.

(33) Csakhogy a végváriaknak volt stratégiájuk, volt társadalmi és gazdasági hátterük, küldetésük és utánpótlásuk, mert önként vállalták a végvári feladatot.

(34) Az *ország közepén* élők annak örültek, hogy nem a széleken éltek az elcsatoláskor, akik pedig *az új államhatár miatt a szélre kerültek*, hálát adtak az istennek, hogy nem két kilométerrel beljebb húzták meg az új határt. El tudjuk képzelni, mit éreztek azok az emberek, akik *túlkerültek ezen a képzelt vonalon?*

(35) Trianon után bizonyíthatóan kettévált a nemzet [...] úgy mint a hóvihárban, a menedékházban melegedőkre és a kint szorultakra. A bentiek – helyszűke miatt vagy hitevesztettségükben – marják egymást, a kinn rekedteket pedig a vihar tizedeli, meg az itt-ott rájuk csapó farkashordák.

(36) Trianon után megkíséreltek *minket* elüldözni vagy kitaszítani, esetenként kigyilkolni *szülőföldünkről*.

(37) A nemzet többségét nem bántja, mi történik a nemzet kisebbik részével, és az sem izgatja, hogy immár csaknem kilencven éve a nemzet egyharmadának különböző az álláspontja.

(38) A málenkij robotra is a visszacsatolt, majd ismét elcsatolt területekről hurcolták el a legtöbb embert [...] – a közülük életben maradtak további kálváriájáról, abszurd hontalanságáról regényeket lehetne írni.

A szerző a megnyilatkozás egészében a „mi” referenciális középpontból konstruálja gondolatait. Ebből az erősen szubjektívizált perspektívából a Trianon kapcsán érzett indulatokra irányítja a figyelmet (30. példa). A Trianon fogalom könnyen hozzáférhető, begyakorlott, a magyar kultúrába mélyen beágyazott fogalom. A tulajdonnév használatával a szerző nem a franciaországi épületre utal, hanem a TRIANON kulturális modellt aktiválja a konceptualizálók elméjében. A fogalomhoz kapcsolódó számos fogalmi metaforán és metonimián alapuló sematikus tudás a szöveg egészének háttérét adja, tehát a TRIANON kulturális modell szolgál a szövegben megnyíló figyelmi mezők háttéréként. A figyelmi keretek előterébe pedig azok a sérelmek kerülnek, amelyek a magyarokat a trianoni békeszerződés miatt érték.

E sérelmek kifejezésére a szerző különböző konstruálási eszközöket használ. Egyrészt intenzív képi sémákra és negatív érzelmeket strukturáló IKM-ekre épülő fogalmakat használ (*siratják, fáj, elvették, nem érdeklí sorsuk, szétszakítottság, elszakítottak, tragikum, lélektipró érzelmek, nemzethalál, gyász, borzalmak, kitasztani, zűrzavar, erőszak*). Másrészt úgy helyezi a figyelem középpontjába a negatív érzelmeket, hogy párhuzamba állítja a múltat és a jelent, amelyek előtérhátter viszonyba kerülnek. Az egykori, Trianon előtti és a jelenlegi, Trianon utáni gazdasági állapotok összehasonlításában a trajektor-landmark viszony mondatról mondatra változik, attól függően, hogy a jelen konstruálódik a múlthoz viszonyítva (31. példa) vagy fordítva (32. példa). A negatív érzelmek kiváltásához a figura-alap konstruálás mellett a felidézett BIRTOK és a VESZTESÉG IKM-ek, illetve az ezekre épülő fogalmi metaforák is hozzájárulnak. A múlt felidézésével a szerző nemcsak az érzelmekre, hanem az értelemre is hat. Ezt jól példázza az a figyelmi keret, amelyben a határon túli magyarokat a végváriakhoz hasonlítja. A középkori végvárrendszer elvét a figyelem háttérébe, a Trianon után kialakult helyzetet az előtérbe helyezi. Az összehasonlítás során a két korszak különbségeit profilálja (33. példa).

Harmadrészt számos semleges kiindulópontot működtet („Mi”, „Ők”, a nemzet többsége, a nemzet kisebbik része, mindenki, sokak, magyar ember, maradék magyarok, elcsatoltak) a szövegben. Gyakran előfordul, hogy ugyanazt az eseményt többféle perspektívából is szemlélteti. A 34. példa három perspektívából (az ország közepén, az új határok mentén és az új határokon kívül élő emberek nézőpontjából) mutatja be, hogyan reagáltak a magyarok az ország határainak megváltozására. A 35. példa két semleges kiindulópontból (a határon belül és kívül maradtak perspektívájából) mutatja be az emberek viselkedését a trianoni békekötés után. Az eddigi példák közül is világossá vált, hogy a szerző a megnyilatkozás szereplői közül többekkel azonosul. A szubjektív konceptualizáció explicit

és implicit nyelvi formában egyaránt tetten érhető. A nyílt kifejezésmódot példázza a 36. mondat, amelyben a többes szám első személyű alakok a szerző saját élményeit tükrözik. A beszélő vélekedése rejtettebb módon konceptualizálódik a 37–38. mondatokban. Az előbbiben a nemzet többségéről vallott negatív véleménye, az utóbbiban a határon túli magyarok iránti együttérzése jut kifejezésre.

4. Eredmények

A fenti szövegvizsgálat azt mutatja, hogy az öt szerző öt különböző módon konstruálja a szövegét, amelynek témája mindegyik esetben a trianoni békekötés. Az alternatív konceptualizáció az eltérő konstruálási műveletekre vezethető vissza.

4.1. Figyelemirányítás

A megnyilatkozás létrehozói a kommunikációs céljuktól és az elméjükben lévő TRIANON kulturális modelltől függően más-más elemet helyeznek a figyelem középpontjába. Romsics a trianoni békekötés folyamatát, Hajdu–Tilkovszky a békeszerződés hatását a politikai életre, Szekfű az optimista revizionista elveket vallók érveinek cáfolatát, Bethlen a békeszerződés egész Európát érintő negatív hatásait, Duray a határon túli és a magyarországi magyarok viszonyát helyezi a figyelem fókuszába. Ennek megfelelően eltérő a figyelem részletessége, amelyet az eseményekre és a szereplőkre irányítanak. Mindegyik szöveg nyit egy olyan figyelmi keretet, amelyben a figyelem a döntéshozókra irányul. A figyelem lehet elnagyolt (pl. Romsics), azaz a fogalmi metonimiáknak köszönhetően (TERMÉK AZ ELŐÁLLÍTÓ HELYETT, HELY AZ INTÉZMÉNY HELYETT) a döntéshozók személye és felelőssége háttérbe szorulhat. A figyelem lehet részletes (pl. Szekfű), vagyis a döntéshozók megnevezésével a személyük előtérbe kerülhet. Az összes szövegre igaz, hogy a szerzők részletesebb figyelmet irányítanak a magyarokra, mint a többi szereplőre. A magyarok kidolgozottsága azonban változatos: külön figyelem irányulhat a határon túli magyarokra (Duray), különböző politikai pártokra (Hajdu–Tilkovszky), csoportosulásokra (Szekfű) stb. Ugyancsak mindegyik szerzőről elmondható, hogy figyelmi mezőt nyit a trianoni békekötésnek. A fókuszot olyan elemek alkotják, mint a békeszerződés tartalmának felsorolása (Hajdu–Tilkovszky), a sérelmek kiemelése (Bethlen, Szekfű, Duray), a területváltozások bemutatása (Romsics).

4.2. Előtér-háttér viszony

A trianoni békekötés hatásait mind az öt megnyilatkozó a figyelem középpontjába helyezi, de ezek közül más-más elem profilálódik. A figyelem előtérébe eltérő elemek kerülnek: a trianoni békeszerződés megváltoztatására irányuló revízió (Szekfű), az európai erőviszonyok felborulása (Bethlen), az utódállamok

elszigetelődése (Hajdu–Tilkovszky) vagy a magyarság széthullása (Duray). Kissé elvont, de stabil és statikus háttértudásként jelen lévő, minden megnyilatkozásnál ismert elem a megnyilatkozó saját kora: az adott korban uralkodó történetírói szemlélet (pl. Romsicsnál az objektív szemléletű történetírás elve), politikai irányzatok (Hajdu–Tilkovszkynál az államszocializmus, Bethlennél és Szekfűnél a revizionizmus), a kulturálisan beágyazott közös történelmi tudás (Szekfűnél utalás Zápolyai Jánosra, Kossuthra, Széchenyre stb., Duraynál a Szent Koronára), politikai ismeretek (Szekfűnél hivatkozás Bethlen Istvánra, Duray utalása a 2007-ben hatalmon lévő magyar kormányra) irodalmi ismeretek (Bethlennél hivatkozás Voltaire-re) stb.

4.3. Feltűnőség

A vizsgált szövegek közül négyről elmondható, hogy a megnyilatkozás valamely pontján feltűnő elemmé válik a revízió, de minden esetben eltérően konstruálódik. Egyrészt végig a figyelem középpontjában áll Szekfű megnyilatkozásában, ahol két revizionista elképzelés alkot trajektor-landmark viszonyt. Ugyancsak részletesen kidolgozott fogalom Hajdu–Tilkovszkynál, ahol szintén kétféle perspektívából konstruálódik a revízió: egyrészt az akkori (a szerző által szubjektívan ellenforradalminak konceptualizált) kormány, másrészt az ellenzék (a hivatalos baloldal és a kommunisták) nézőpontjából. A szerző, bár nem fejt ki explicit nyelvi formában, az utóbbi kiindulóponttal azonosul. Romsics szubjektív attitűdje szintén megjelenik a megnyilatkozásban (ábrándos tervnek minősíti a revíziót), de a revízióra irányuló figyelem egyáltalán nem részletes a szövegben. Bethlen a figyelem előterébe a revízió szükségességének indokait helyezi, amelyek később a revízió melletti érvként szolgálnak. Tehát a szöveg végén Európa helyzetének bemutatása szolgál alapként a revízió mint figurának. Duraynál nem kerül a figyelem mezejébe a revízió.

4.4. Perspektíva és kiindulópont

Mindegyik szöveg sok szereplőt, azaz sok semleges kiindulópontot működtet, így több perspektívából irányul ugyanarra az eseményre a figyelem. A területváltások párhuzamosan konstruálódnak Magyarországon, a békeszerzők és az utódállamok nézőpontjából (Romsics), a trianoni döntés megélése a Magyarország központi és szélső területein élő, illetve az új határokon kívülre kerülő magyarok perspektívájából (Duray), a revízió gondolata a támogatói és az ellenzői perspektívájából (Hajdu–Tilkovszky).

4.5. Szubjektívizáció, objektívizáció

A szubjektív konceptualizáció kétféle módon jelenik meg a szövegekben: a szerző vagy a saját vagy a megnyilatkozás egyik szereplőjének véleményét ábrázolja szubjektív kiindulópontból. Az előbbi esetnek legszembetűnőbb megjelenési formája, amikor a szerző maga is szereplője a szövegnek, azaz amikor jelöltté teszi saját magát, mégpedig egy közösség tagjaként. A „mi” perspektívájából nyilatkozik meg Duray és Szekfü. A szerző implicitebb formában is kifejezheti véleményét a leírtakról úgy, hogy ő maga háttérben marad (például Hajdu–Tilkovszky). A szubjektív konceptualizáció másik fajtája, vagyis a megnyilatkozás egy szereplőjének szubjektívizációja ritka (például Romsics). Természetesen a megnyilatkozó szubjektív konceptualizációja nemcsak pozitív, hanem negatív attitűdöt is jelenthet (Duray, Hajdu–Tilkovszky, Bethlen, Szekfü).

5. Összegzés

A szövegek elemzése azt mutatta, hogy az öt szerző eltérő TRIANON kulturális modellt működtet a megnyilatkozás során. A modellek közös tulajdonsága, hogy bizonyos fogalmi kereteken osztoznak. A különbségeket a konstruálási műveletek eltérő alkalmazási módja okozza.

A bemutatott szövegek mögött meghúzódó TRIANON kulturális modellek mindegyike tartalmazza a MEGEGYEZÉS és a TERÜLETVÁLTOZÁS IKM-eket, illetve a hozzájuk kapcsolódó JÁTÉK, BIRTOK, ELVÁLASZTÁS, FELOSZTÁS, RÉSZ-EGÉSZ stb. sémákat. A különbség a fogalmi keretek és a sémák perspektívizáltságából adódik. Ennek a mentális műveletnek köszönhetően a szerzők Magyarország határainak megváltozását a magyarság, az utódállamok és a döntéshozók kiindulópontjából egyaránt konstruálhatják. A kiválasztott semleges kiindulópont befolyásolja, hogy mi kerül a figyelem előterébe, és mi a háttérébe. Ha Magyarország perspektívájából az ország veszteségeit profilálják, akkor csonkaságról beszélnek (lásd Bethlen), ha a békeszerződés tartalmára fókuszálnak, úgy, hogy közben a MEGEGYEZÉS IKM egyetlen szereplőjének perspektívájába sem helyezkednek, akkor a döntés értelmében bekövetkezett területcsökkenésről beszélnek (lásd Hajdu–Tilkovszky). A konstruálást a perspektíva mellett a szerzői konceptualizáció is nagymértékben befolyásolja. Magyarország területváltozása a megnyilatkozó szubjektívizáció mértékétől függően konceptualizálható az ország szétrombolásaként (Bethlen), az állam feldarabolásaként (Szekfü), területek elszakításaként (Romsics) vagy a nemzet egy részének elcsatolásaként (Duray). Tehát a perspektíva, illetve a szubjektívizáció mértéke határozza meg, hogy milyen képi sémákat, fogalmi metaforákat stb. alkalmaznak a szerzők. A fogalmi rendszer ezen elemei egy intenzitási skálán helyezhetők el.

A vizsgálat alapján megállapítható továbbá, hogy a TRIANON kulturális modellek a következő szereplőket tartalmazzák: döntéshozók, utódállamok, magyarországi magyarok, határon túli magyarok. A szereplők megegyeznek, a konceptualizálásuk eltér. Az eltérő konstruálásban egyrészt a szerzői szubjektivitás

mértéke, másrészt az előtér-háttér viszony játszik szerepet. 1) Nagyban befolyásolja a megnyilatkozást a szerző személye. A szubjektív és objektív szerzői kiindulópontot a megnyilatkozó politikai meggyőződése (Hajdu–Tilkovszky, Bethlen), nemzeti hovatartozása (Duray), foglalkozása (Romsics) stb. befolyásolhatja. 2) Előfordul, hogy a figyelem fókusza ugyanarra a szereplőre irányul, de a trajektor-landmark viszony következtében más lesz a konceptualizáció. A határon túli magyarságot például lehet határon kívül maradt, elnyomott testvérként profilálni (Szekfű), vagy úgy konstruálni, mint egy kisebbséget a többi közül (Hajdu–Tilkovszky). A határon túli magyarok konceptualizálása kapcsán ugyancsak egy skála állatható fel. A skálát alkotó képek intenzitási fokát a beszélői szubjektívizáció mértéke, illetve az előtérbe és háttérbe kerülő elemek viszonya határozza meg.

Végül a TRIANON kulturális modellek mindegyike reflektál valahogyan a revízió gondolatára. Ahogy a 4.3.-ban világossá vált, a revízió jól begyakorolt, ismert, könnyen előhívható elem a fogalmi rendszerben. Az aktuális beszédhelyzetben való konstruálását a figyelem részletessége, az előtér-háttér viszony és a beszélő perspektívája határozza meg. E három tényező figyelembevételével egy szubjektívizációs skála állítható fel, amely a revízió objektív konceptualizálásától a szubjektív felé halad.

Összegzésként elmondható, hogy a kutatás elején felállított két hipotézis helyes volt. *Trianon* alternatív konceptualizációjának az az oka, hogy a beszélők eltérő módon konstruálják az elméjükben létező *Trianonnal* kapcsolatos tudást. A figyelemhez kötődő mentális műveltek eltérő alkalmazása alakítja ki a TRIANON kulturális modelleket. Ezek a modellek fogalmi metaforákból, metonímiákból, képi sémákból stb. épülnek fel. A figyelem részletessége, az előtér-háttér viszony, a különböző perspektívák és a szubjektívizáció mértéke határozza meg, hogy a beszélő a fogalmi rendszer mely elemeit használja fel a konstruálásban. Ezek az elemek egy intenzitási skálán helyezhetők el.

SZAKIRODALOM

- Barsalou, Lawrence 1999. Perceptual symbol systems. *Behavioral and Brain Sciences* 22: 577–609.
- Barsalou, Lawrence 2008. Cognitive and Neural Contributions to Understanding the Conceptual System. *Current Directions in Psychological Science* 17: 91–5.
- Barsalou, Lawrence 2012. The human conceptual system. In: M. Spivey–K. McRae–M. Joannis (eds.): *The Cambridge Handbook of Psycholinguistic*. Cambridge University Press, Cambridge, 239–58.
- Croft, William–D. Alan Cruse 2004. *Cognitive linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Deignan, Alice 2013. *Figurative language, genre and register*. Cambridge University Press, New York.
- Fauconnier, Gilles 1994. *Mental Spaces*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Kövecses Zoltán 2005. *Metaphor in Culture Universality and Variation*. Cambridge University Press, Cambridge & New York.
- Kövecses Zoltán (megjelenés alatt). *Where do metaphors come from? Reconsidering context in metaphor*.
- Kövecses Zoltán–Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kugler Nóra 2013. A szubjektívizáció jelenségének nyelvészeti értelmezései. *Magyar Nyelvőr* 137: 8–33.

- Lakoff, George 1990. *Women, Fire, and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind.* The University of Chicago Press, Chicago.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar: Volume I. Theoretical Prerequisites.* Stanford University Press, Stanford, California.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction.* Oxford University Press, Oxford.
- Talmy, Leonard 2000. *Toward a Cognitive Semantics. Volume I. Concept Structuring Systems.* The MIT Press, Cambridge, MA.
- Talmy, Leonard 2007. Attention Phenomena. In: Geeraerts, Dirk–Cuyckens, Hubert (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics.* Oxford University Press, Oxford, 264–93.
- Sanders, José–Spooren, Wilbert 1997. Perspective, Subjectivity, and Modality from a Cognitive Linguistic Point of View. In: Liebert, Wolf-Andreas–Redeker, Gisela–Waugh, Linda (eds.): *Discourse and Perspective in Cognitive Linguistics.* John Benjamins, Amsterdam, Philadelphia, 85–112.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés.* Tinta Kiadó, Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2011. *Kognitív szemantika.* Második Kiadás. Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Tomasello, Michael 2002. *Gondolkodás és kultúra.* Osiris Kiadó, Budapest.
- van Dijk, Teun A. 2008. *Discourse and Context: A sociocognitive approach.* Cambridge University Press, Cambridge.
- Verhagen, Arie 2007. Construal and Perspectivization. In: Dirk Geeraerts–Hubert Cuyckens (eds.): *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics.* Oxford University Press, Oxford, 48–82.

7. Források

- Bethlen István 1933. *Angliai előadásai.* Budapest: Genius.
- Duray Miklós 2008. A trianoni ítélet három nemzedék távlatából. In: Raffay Ernő, Szidiropulosz Archimédész (szerk.) *Trianon átírta Európát.* Budapest: Trianon Kutatóintézet. 29–32.
- Hajdu Tibor–Tilkovszky Loránt (szerk.) 1984. *Magyarország története tíz kötetben 8/1. kötet. 1918–1919, 1919–1945.* 3. javított kiadás. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Romsics Ignác 2001. *A trianoni békeszerződés.* Budapest: Osiris Kiadó.
- Romsics Ignác 2005. *Magyarország története a 20. században.* Budapest: Osiris Kiadó.
- Szekfü Gyula 1934. *Három nemzedék és ami utána következik.* Budapest: Egyetemi Nyomda.

Putz Orsolya

doktorandusz

ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola

SUMMARY

Putz, Orsolya

The role of construal operations in the conceptualization of Trianon

Trianon is a deeply entrenched concept in the Hungarian culture since 1920. Due to its alternative conceptualizations, there are several TRIANON cultural models, determined by the date and type of discourse, the context, etc. The study hypothesizes that the conceptualizers' knowledge about Tri-

anon is construed in alternative ways. The cultural models, being part of the conceptual system, are made up by conceptual metaphors and metonymies, image schemas, etc. The construal operations connected to attention (e.g. focusing, foregrounding and backgrounding, perspectivization, subjectivization, and objectivization) are responsible for the conceptualizers' selection among the elements of the conceptual system. This assumption is proved by a discourse sensitive analysis of construal operations.

Keywords: cognitive linguistics, construal operations, TRIANON cultural models, discourse-based analysis